

Kapitel 4 – Kultur

Strategisk miljøvurdering

SMV 2010 rapport

**Udarbejdet
i forbindelse med aluminiumsprojektet
af Grønlands Selvstyres
SMV arbejdsgruppe**

Grønlands Selvstyre
Nuuk, juli 2010

Indholdsfortegnelse

1.0 Sammenfatning	3
1.1 Indledning	4
1.2 Konklusion	5
 2.0 Det arkæologiske kendskab til området	 8
2.1 Grønlands kulturperioder	9
2.2 Palæoeskimoerne (Saqqaq og Grønlandsk Dorset).....	9
2.3 Nordboerne	11
2.4. Neo-eskimoer (Thule-kultur).....	12
2.5 Europæisk periode	15
 3.0 Kortbilag	 17

Kapitel 4 Kultur

Arkæologisk SMV-vurdering af vandkraft-områderne omkring Tasersiaq, ved Maniitsoq samt Nuup Kangerlua.

1.0 Sammenfatning

Indlandet i Vestgrønland har generelt været meget dårligt kortlagt for kulturmin-der – med undtagelse af nordbo-områderne.

Forskningsaktiviteter i de seneste ca. 10 år samt de nuværende forundersøgelser især for ALCOA-projektet har givet den antikvariske viden et enormt løft. Mange af de forventninger, vi på forhånd havde til mængden af kulturmin-der (bopladser og anlæg) er til fulde indfriet. I nogle tilfælde har landskaberne fået liv gennem nedskrevne myter, fortællinger og sagn og detaljerede kort, der alle viderebærer fortidens erfaringer og oplevelser.

Arkæologen kan endnu ikke afkode det fulde landskab for hele historien, hvoraf store dele ligger i den palæoeskimoiske periode, som ikke har direkte forbindelse til Thule kulturen, men det er åbenlyst, at for den erfarne iagttager er der en stor mængde informationer at hente, som både bidrager til landskabets egen historie, men også til hele den kulturhistorie, der kan følges på yderkysterne fra de første indvandrere for 4.400 år siden til langt op i 1900tallet.

Langt hovedparten er informationerne stammer fra Thule-kulturen, hvilket rejser spørgsmålet om, hvor palæoeskimoerne er henne? Det er et af mange væsentlige spørgsmål det er vigtigt at få klarhed over, inden data forsvinder.

Tarsartuup Tasersua (6g) ved Nuuk rummer en væsentlig historie, som er knyttet til Nuuk-området og dets særegne historiske udvikling. Tasersiaq (7e) rummer sin egen vigtige historie, som er knyttet til den brede del af den centrale Vestkyst fra Atammik/ Maniitsoq til Disko Bugt.

Undersøgelserne er foretaget i henhold til Landstingsloven om fredning og finansieret af/via ALCOA. Med undtagelse af varder, teltringe fra perioden efter 1800 samt menneskeskabte objekter der er mindre end 100 år gamle, er alle de registrerede levn automatisk fredede iflg. fredningsloven. Disse levn er alle indført i Grønlands FortidsmindeArkiv. Rapporter findes på engelsk, og en opsummerende rapport foreligger på grønlandsk og dansk.

Den store datamængde, der nu er indsamlet, har betydet, at der for første gang i den grønlandske kulturmindeforvaltnings historie har kunnet foretages én stor, samlet afvejning af de kulturhistoriske og de kulturlandskabelige værdier i et meget stort område baseret på ajourførte, nye data og på feltarbejde fra den samme gruppe mennesker gennem flere år, inkl. bidrag fra kolleger på forskningsorienterede undersøgelser.

Ud fra denne gruppes vurderinger og efter megen faglig diskussion blev det klart, at landskabet ved og omkring Tasersiaq står frem som et landskab med en så usædvanlig og rig historie både forskningsmæssigt, formidlingsmæssigt, landskabeligt og æstetisk, at det i sig selv begrunder, at det burde have været med i indstillingen om et World Heritage område ved Sisimiut/Maniitsoq. Dette har NKA gjort direktoratet opmærksom på.

Heraf følger, at det samme område mere end rigeligt opfylder de krav, der må være til at indstille det til en fredning som kulturhistorisk område. Det er en proces, som Museet selv står for.

Selv om Tarsartuup Tasersua (6g) har store kvaliteter, som skal sikres, inden en evt. oversvømmelse, falder en samlet afvejning af de kulturhistoriske værdier ud til Tasersiaq's fordel, når det gælder yderligere fredningstiltag.

Museet peger dog på, at den helt unikke gård, kirke og kirkegård ved Anavik i Ujarassuit skal sikres maximal beskyttelse.

1.1 Indledning

Indlandet mellem Kangerlussuaq og Nuup Kangerlua er det største og mest ressourcerige indlandsområde i Grønland med forholdsvis let adgang fra yderkyst og fjorde til indlandet via dale, elve og søer.

Stednavne, bopladser, historisk litteratur, gamle kort, sagn og fortællinger, og arkæologiske undersøgelser dokumenterer, at området har været udnyttet fra de ældste tider og frem til i dag, dvs. igennem 4.000 - 4.400 år.

Med en enkelt undtagelse var store dele af områderne dårligt kendte før de arkæologiske undersøgelser i forbindelse med planer om et aluminiumværk med tilhørende vandkraftværker begyndte.

Arbejdet er gennemført som kontraktarbejde for ALCOA og er en hybrid mellem VVM og SMV undersøgelser.

De gennemførte rekognosceringer i 2007, 2008 og 2009 har tilvejebragt ny viden om kendte lokaliteter og frembragt mange nye, fredede lokaliteter. Desuden er der erhvervet en del viden om de landskaber, som bopladserne ligger i og relaterer sig til.

Forståelsen af, hvordan forskellige økologiske zoner har været udnyttet af kulturelle grupperinger/små-samfund (small-scale societies) gennem tiderne, er i stigende grad blevet central for forskningen i de fortidige, regionale bosætningsmønstre på yderkysten, men forskningen har bl.a. været begrænset af de sporadiske data fra indlandet.

Arbejdet er udført som et feltarbejde uden udgravninger med rekognoscering af de berørte områder. Der er indenfor dette arbejde og andre projekter foretaget interviews med personer med kendskab til områderne, og der er hentet opsøgt information fra gamle radio-interviews, film, fotografier, publikationer, dagbøger, rapporter etc.

Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu / Grønlands Nationalmuseum og Arkiv har i samme periode været involveret i et tysk/dansk/grønlandsk arkæologisk forskningsprojekt (SOAP), der bl.a. har undersøgt indlandet ved Isua. Projektleder Clemens Pasda har venligst stillet relevant information fra dette projekt til rådighed, og den er indarbejdet i afrapporteringerne.

1.2 Konklusion

Palæoeskimoerne (2.400 fvt. – 200 evt.)

Den palæoeskimoiske tilstedeværelse i indlandet er fortsat begrænset til nogle få pladser.

De ældste dateringer er omkring 4.000 år gamle. På yderkysten starter bosættningen næsten 500 år tidligere. De få daterede anlæg stammer fra Saqqaq-kulturen. Der er ikke med sikkerhed konstateret Grønlandsk Dorset-kultur.

Enkelte nye palæoeskimoiske anlæg og lokaliteter er dukket op ved Tasersiaq (7e), ved Isuup Tasia (7d) samt ved Tarsartuup Tasersua (6g). Stort set al viden om palæoeskimoerne kommer dog fortsat fra bopladser på yderkysten.

Indlandspladserne supplerer billedet, men det er overraskende lidt, der er dukket frem. Fund af "drukne" palæoeskimoiske anlæg ved Tasersiaq viser, at enten er vandstanden steget i løbet af de sidste knap. 2.-3.000 år eller også er søbunden hævet p.gr.a. sedmientationsaflejringer gennem 2.-3.000 år

De få registrerede palæoeskimoiske anlæg kan være et udtryk for, at der findes flere anlæg, men vi kan bare ikke se dem. Det antages, at yderligere information/ flere anlæg skjuler sig under vandet, under vegetationen eller under yngre Thule-ruiner.

Al ny information vil være af stor betydning for forståelsen af de palæoeskimoiske kultur-forløb langs Vestkysten. Den dybe mangel på viden om de ældste kulturer i Grønland og deres måde at organisere sig på vil blive yderligere forværret, såfremt de potentielle bosætningsområder ved elve og søer destrueres for altid.

Nordboerne (1000 - 1350 evt.)

Der er ikke fundet nye anlæg, der med sikkerhed kan relateres til Nordboerne. Området ved den gamle nordbo-kirke og kirkegård ved Anavik i Ujarassuit rummer formentligt absolut enestående information og må under ingen omstændigheder udsættes for forstyrrelser. Aktiviteter, der påvirker jordlagene og/eller ændrer på jordlagenes vandindhold ved ruinerne, vil medføre omfattende og kostbare udgravninger.

Thule-kulturen (1300 – 1900 evt.)

Thule-folkene etablerede sig i det centrale Vestgrønland fra omkr. 1300. De tidligste spor i Indlandet er fra 1200-tallet. De fleste dateringer falder i 1500-1600-tallet. Yngre dateringer er teknisk upålidelige, men kilderne viser fortsat brug af landskabet op i 1900-tallet.

Kulturminde fra Thulefolket i Indlandet er mere varierede og muligvis også mere regionaliserede end hidtil kendt. Der er så stort et materiale, at det bør være muligt via indgående studier af de forskellige typer af anlægsformer og bopladser på yderkysten og i indlandet at kunne belyse årsag og virkning til de bosætningsmønstre, vi ser i indlandsområderne og herunder opkomsten og spredningen af særlige bolig-typer.

Tasersiaq (7e) er et enestående kulturlandskab med mange enkelt-liggende anlæg og 3 store, komplekse bopladser med et hidtil uset og unikt potentiale for at belyse en række kulturhistoriske forløb, herunder opkomsten af den specielle bosætning og dens rumlige tilpasningsformer i indlandet ved at koble mundtlig viden, nutidige erfaringer, fysiske kulturminde, stednavne, ressourcer og landskab.

Tarsartuup Tasersua (6g) har en stor og nu veldokumenteret udnyttelse af indlandet med mange, fine bopladser, specielle kuppelformede stenhuse, grave, varder etc. Samlet set er Tasersiaq en lille smule rigere.

Smelteværksområdet ved Maniitsoq rummer ikke særlige kulturminder.

Tracé-områderne rummer enkelte kulturminder, men ingen reelle konfliktpunkter mellem anlægsønsker og fredningsloven.

Thule-kulturens udvikling i hhv. Maniitsoq/Sisimiut området og i Nuuk området frem til omkr. 1900 ser på overfladen ens ud, men er forskellige. Det er derfor afgørende for forståelsen af Inuits historie på Vestkysten, at begge områder indgår i den fremtidige forskning med høj vægt, da de supplerer hinanden.

De registrerede kulturminder dokumenterer en brug af indlandet, der svinger i intensitet gennem knap 4.000 år.

Undersøgelserne peger entydigt på, at

- 1) Tasersiaq er det absolut vigtigste område for at belyse og forstå brugen af indlandet gennem 4.400 år.

Det er et unikt Grønlandsk kulturlandskab.

- 2) Tasersiaq og det tilstødende landskab øst og nordøst for Tasersiaq udgør en videnskabelig guldgrube, der giver landskabet en enestående kulturhistorisk og kulturlandskabelig værdi.

Forsknings- og oplevelsesværdien er meget høj.

- 3) området ved Anavik er et unikt nordbo-område

Forsknings- og oplevelsesværdien er meget høj.

- 4) Tarsartuup Tasersua (6g) er et stort og vigtigt neo-eskimoisk jagtområde, der formentligt rummer en anden historie end bosættelserne ved Tasersiaq.

Forsknings- og oplevelsesværdien er høj.

Den europæiske periode fra 1900

Denne er så at sige til stede gennem sin tavshed eller gennem mindre påvirkninger i landskabet primært i form af teltringe og stier.

Landskabet

Vi leder i dag efter fortiden i et nutidigt landskab, men oversvømmede kulturminder fortæller, at nogle spørgsmål skal besvares for at forstå menneskets handlinger i landskabet og det menneskelige aftryk på det. Har elvene skiftet løb? Hvor meget har vandstanden i søer og elve ændret sig gennem tiderne? Har vegetationen skiftet karakter: hvorfor og hvornår? Er der perioder med

sandflugt? Har vindretningen været stabil? Hvad betyder klimaforandringerne fra 1300tallet til det tidlige 20. årh. for landskabet, osv.

En bred vifte af naturvidenskabelige undersøgelsesmetoder skal tages i brug for opnå en bedre forståelse af ændringer i ressourcer og landskabsformer over tid og for at kunne sammenholde disse med udnyttelsen af landet.

Blandt de teknikker som må tages i brug er både geologiske, botaniske, zoologiske analyser foruden DNA-analyser, der forventes brugt til at identificere fangst dyr på bopladser uden knoglemateriale og mennesker, som f.eks. ikke findes fra den palæoeskimoiske periode, da der hverken er skeletter eller begravelser fra denne periode.

Foruden studiet af landskabets historie er der specielt for Inuit kulturens vedkommende rig mulighed for at undersøge sociale forhold til landskabet. Passer bopladsmønstret f.eks. sammen med den kendte brugsret? Inuit var ligesom andre jægere og samlere socialt og psykologisk uløseligt forbundet til de naturlige omgivelser.

Kombination af den omfattende etnografiske viden fra Inuit giver rig mulighed for at sammenholde den viden med kulturens manifestation i landskaberne. Med de rige arkæologiske vidnesbyrd fra indlandet kan det modsætningsforhold mellem kyst og indland, som især den 5'te Thule-ekspedition fik indkredset hos canadiske Inuit, nu undersøges i Grønland.

2.0 Det arkæologiske kendskab til området

Mange forskellige kildetyper dokumenterer, at områderne har været udnyttet i meget lang tid. Jo ældre sporene er, jo svagere bliver de og jo vanskeligere bliver de at tolke. Den mest nuancerede forståelse opnås ved at udgrave materialet og sammenstille de mange forskelligartede vidnesbyrd. Arkæologiske udgravninger er imidlertid destruktive, og hvis der overhovedet er en valgmulighed, bør man kun udgrave en begrænset mængde og supplere med ikke destruktive analyser. Mængden af data, der kan indsamles uden udgravning eller ved en begrænset udgravning, vokser støt grundet teknologiske udviklinger.

De arkæologiske kort over områderne er blevet opdaterede gennem 3 år og områderne 7e og 6g er nu blandt de bedst registrerede områder i Grønland.

2.1 Kulturperioder i de undersøgte områder

Grønland har 3 store eskimoiske indvandring og 2 europæiske. De eskimoiske kommer ind via Nordgrønland; de europæiske kom ind på Sydvestkysten. Det kronologiske forløb i Midtgrønland er:

Palæoeskimoer	ca. periode	Hvor findes de?
Saqqaq	2.400 fvt. – 800 fvt.	på yderkysten; lidt i indlandet
Grønlandsk Dorset	800 fvt. – 200 evt.(?)	på yderkysten; intet i indlandet
Neoeskimoer		
Thule-kulturen	1300 evt. – 1750 evt.	på yderkysten; meget i indlandet
Nordboer		
Nordbo, Vesterbygden	985 evt. – 1350 evt.	Nuuk fjorde og dale; intet i højlandet
Kolonitiden / Europæisk periode		
Sen Thule / Kolonitid	1721 evt. – 1950 evt.	på yderkysten og i Nuuk fjorde; meget i indlandet

I løbet af Kolonitiden nedskrives de mundtlige fortællinger, myter og sagn. I samme periode opstår grønlandske kort samt akvareller, der illustrerer historier og sagn.

Jens Kreutzmann (1828-99) fra Kangaamiut og Aron fra Kangeq (1822-69) har lavet beskrivelser, akvareller og kort over de gennemgåede områder og dermed bidraget med væsentlige detaljer.

Senere bliver nye historier knyttet til området. Den gode jagt lokkede jægere til, så historien også er dokumenteret med papir, blyant og flim- og fotoapparat.

2.2 Palæoeskimoerne

Saqqaq-kulturen

Den ældste indvandring til Grønland omkring 2.400 fvt. er navngivet: Saqqaq-kulturen. Den forsvandt omkring 800 fvt.

Palæoeskimoiske pladser er ofte uhyre svære at finde. De få anlægsspor kan være dækket helt eller delvist af sand og vegetation. Knoglemateriale samt læ-

der og træ er forsvundet fra efterladt værktøj og tilbage er der kun fragmenter af stenredskaber.

Informationerne om den palæoeskimoiske kultur og levevis stammer fra udgravninger af pladser på yderkysten.

I Sarfartog-Tasersiaq området kendes én stor plads ved Angujaartorfik i Kangerlussuaq og knap 10 små pladser med anlæg syd for Kangerlussuaq.

Der er fund af litiske afslag og redskabsfragmenter, men ingen pladser med veldefinerede møddinger med organisk indhold.

De få AMS-dateringer viser tilstedeværelse i indlandet mellem 2.200 og 1.700 fvt. Hvis kystbopladsen Angujaartorfik i Kangerlussuaq medregnes, fortsætter brugen af indlandet frem til omkring 1.300 f.v.t. Disse dateringer røber næppe hele sandheden, da de begynder 500 år efter de ældste pladser ved Sisimiut og Nuuk, og de slutter mellem 900 og 500 år før, Saqqaq forsvinder ved Sisimiut og Nuuk.

Det er ikke sandsynligt, at Saqqaq-folkene skulle have holdt sig væk fra indlandet i sammenlagt min. 1.000 år.

Der er derfor et åbenlyst misforhold mellem de mange kystnære pladser og de få indlandspladser. Det vil være logisk at antage, at der er flere palæoeskimoiske pladser ved søerne og elvene i indlandet, men at de er dækket af vand, af jord/sand/vegetation eller af yngre bopladser. Det formodes – og forventes – at der vil dukke en række nye oplysninger frem ved evt. udgravninger.

Alternativet er, at de ligger højere oppe i terrænet, som ikke har været omfattet af undersøgelserne.

De få data indbyder til en fortolkning, der siger, at de få Saqqaq-grupper, der søgte ind i fjordene, bosatte sig på større samlings-pladser ved udmundingen af de dalstrøg og elve, der fører ind i landet. Fra disse pladser drog de ud på jagt og fiskeri. Jagtgrupperne oprettede små lejre af kortvarig karakter ved søerne. Fortolkningen kan ikke forklare, hvorfor brugen af indlandet er kronologisk indsnævret til en kort periode i Saqqaq's tilstedeværelse i området.

I området Isuup Tasia (7d) fandtes under rekognosceringen i 2007 et par palæoeskimoiske pladser.

I området Tarsartuup Tasersua (6g) er nu dokumenteret et par palæoeskimoiske pladser. De antages at være fra Saqqaq-kulturen.

I Nuuk fjord-komplekset ligger flere store Saqqaq-pladser. De ser ud til at have været samlingspladser om sommeren og antyder, at man herfra gik på jagt i indlandet. Det er underligt, at der er så få spor i Indlandet. Det giver anledning til samme overvejelser som for Tasersiaq.

Dorset-kulturen

Kort efter 1.000 fvt. dukker den nye Dorset-kultur op i Grønland. Den antages at forsvinde omkring 100/200 evt. Den findes i samme områder som Saqqaq omkring Sisimiut og Nuuk, men ikke i samme omfang. Generelt er den mere maritimt orienteret.

Indtil videre kendes pladser med Dorset-kultur i Indlandet kun på nordsiden af Kangerlussuaq: på Aussivissuit og på en lille lokalitet overfor Sarfartoq-dalen kaldet Malmqvist Site.

Der er ikke konstateret fysiske levn fra Dorset-kulturen. Det virker dog ikke sandsynligt, at Kangerlussuaq skulle udgøre en grænse: nord for er Dorset til stede i indlandet; syd for er den ikke.

De palæoeskimoiske pladser kan ligge højere i terrænet end Thule-kulturens pladser – eller lavere! De kan ligge på de samme lokaliteter i indlandet – eller på helt andre.

De palæoeskimoiske grupper valg af lejr er med sikkerhed ikke tilfældige; der synes at være et mønster mellem pladserne på yderkysten og i fjordene både i Saqqaq og Dorset. Der er formentligt også et mønster i indlandsbosætningen, men der er fortsat for få data til at se det.

2.3 Nordboerne

Nordboerne kom fra Island og Norge omkr. 985. Disse arktiske bønder bosatte sig i Sydvestgrønland. I Nuuk-området = *Vesterbygden* bredte de sig ud i den indre del af Godthåb-fjorden, hvor de anlagde gårde, kirker, kirkegårde etc. i et middelalderligt samfund, der fungerede frem til c. 1350 evt.

Nordboerne havde fra hjemlandet i Norge et indgående kendskab til rendyrjagt på Højfjeldet med brug af vardesystemer, faldgruber, skydeskjul etc.

Alle nordbo-møddinger viser omfattende jagt på rendyr. På et par lokaliteter i *Vesterbygden* findes noget, der ligner et norrønt fangstsystem med varder.

Vardesystemer er overordentligt svære at datere, og der er ikke fundet andre typer jagtsystemer end de normale for Inuit. Det samme gælder fælder som de såkaldte ulvefælder.

Nordbogården *Anavik* i Ujarassuit rummer et stort gård-kompleks, en kirke med kirkegård, samt stenbyggede depot-huse. Hele anlægget ligger på et let skrånende terræn. Undersøgelser i 1930'erne og i 1980'erne viste, at lokaliteten formentligt fortsat rummer et helt enestående genstandsmateriale fra den norrøne kultur.

I dette område er aktiviteter, der kan forstyrre lokaliteten eller ændre vandindholdet i jordlagene absolut udelukkede.

Der er ikke registreret ét eneste anlæg, der med sikkerhed kan henføres til norrøn oprindelse eller brug.

2.4 Thule

Thule-kulturens folk er forfædre til nutidens grønlandere. De kom fra Alaska via Canada ind i Grønland i løbet af 1100-tallet e.v.t. og fortsatte ned langs Vestkysten i 1200-tallet; andre drog nordom og ned i Østgrønland.

Omkring 1500 mødtes de to vandrende Thule-grupper. Herefter startede Inuit en konsolidering med efterfølgende regionalisering af bosætningen.

Om sommeren boede de i telte, om vinteren i huse af sten, hvalknogler og tørv. Disse vinterhuse efterlader et mere massivt aftryk i landskabet end teltene, som var den dominerende bolig op gennem hele den palæoeskimoiske periode. Det er bl.a. denne forskel, der gør det så svært at finde palæoeskimoerne og samtidigt let at finde de små og store Thule vinterpladser.

Thule-kulturen etablerede sig i området fra omkr. 1300 og op gennem de næste 400-500 år sker der forandringer i anlægsformer, bopladsernes organisation, økonomisk fokus, klima, kontakt med europæere, adgangen til råstoffer og resourcer, osv.

Fra 1500-tallet intensiverer Thule-kulturen brugen af indlandet om sommeren. Brugen svinger i intensitet igennem de følgende århundreder.

Kort efter at Thule-folkene slog sig ned i Midtgrønland startede udnyttelsen af indlandets ressourcer, hvilket bl.a. ses på den store indlands-lejr Aasivissuit nord for Kangerlussuaq Lufthavn.

I løbet af 15-1600-tallet opstod et handelsnetværk, der bragte mennesker sammen og råstoffer udveksledes fra Ammassalik til Disko Bugt og omvendt.

I denne periode udvikles et netværk af bopladser og store samlingspladser i det Vestgrønlandske indland til brug om sommeren.

I løbet af 1600-tallet bragte handelsaktiviteterne syd- og østgrønlændere nordpå og nogle slår sig i særdeleshed ned i Nuuk-området. De medbragte fælleshuset, som nu bredte sig over hele Vestkysten.

I det sene 1600-tal og i 1700-tallet kom europæiske hvalfangere til Davis Strædet, og der opstod faste mødesteder mellem Thule-folk og europæere, hvor de udvekslede varer.

Med Kolonisationen i 1721 sker en fastlåsning af bopladserne på yderkysten, handelsnettet ophørte og blev koncentreret om Kolonien; den lokale flytning mellem sommerpladserne i indlandet og kystens vinterpladser fortsatte, men slutter i 1900-tallet.

Den sociale organisation og dens fysiske aftryk på landskabet skifter tilsyneladende udtryk over tid. Disse skift antages at variere med fluktuationer i rensdyrbestanden, men må også være udtryk for ændringer i samfundsstrukturen og den materielle kultur på yderkysten med dens vinterbopladser og adgangen til europæiske produkter (først hvalfangere og siden Kolonisation).

Den stigende brug af indlandet medførte tilsyneladende også en opblomstring (eller revitalisering af medbragte fortællinger fra Alaska og Canada) af myter og fortællinger, hvor Indlandet er "befolket" af sære dyr, væsener og mennesker. Den serielle, materielle brug af yderkyst og indland og den stigende mentale forankring i de to landskabsformer udgør i dag en grundlæggende og dannende baggrund for Inuit's opfattelse af egen kulturel identitet og af egne rødder.

De kulturhistoriske forløb i de to berørte områder omfatter således de formative år i Inuit's identitetsopfattelse i dag, og bl.a. derfor er materialet også væsentligt.

Rigdommen af kultur minder nord for Iskappen er en videnskabelig guldgrube, der også giver landskabet en enestående kulturlandskabelig værdi.

Sarfartoq-Tasersiaq: næsten alle kendte anlæg i dette enorme indlands-område er fra Thule-kulturen. Vi kender navne på områder, elve, søer, bopladser; vi kender historier om afdøde personer og deres grave. Vi har oplysninger om jagtformer, brugen af varedsystemer etc., men det arkæologiske materiale viser

også forekomsten af anlægsformer, som varierer fra normen eller slet ikke omtales. Der ligger en mere varieret historie gemt i det arkæologiske materiale end den, som er umiddelbart tilgængelig.

De store bopladsområder ved Tasersiaq rummer mange enkelte anlæg og mange forskellige anlægstyper. Relationen mellem dem er ukendt og kompleksiteten er stor, men pladsernes størrelse og de mange anlæg må både afspejle længere tids brug, og at forskellige tiders forskellige adfærds- og bosætningsmønstre flettes ind i hinanden. Der skal derfor meget omhyggelige arkæologiske undersøgelser til af såvel anlæg som jord og landskab omkring dem for at udrede de faser, som de store pladser må rumme.

Studier af bopladserne inkl. udgravninger og dateringer vil bringe ny indsigt i Thule-kulturens evne til at foretage strategiske skift i forhold til udnyttelsen af ressourcerne, og denne oplysning kan bruges i en biologisk sammenhæng til at belyse de naturlige svingninger i rensdyr-populationerne igennem hundredvis af år.

De ændrede samfundsmæssige vilkår i kolonierne/byerne betød, at store jagtture til Tasersiaq blev opgivet tidligt i det 20. årh. Det medførte, at området i dag stort set er uberørt af nyere tids aktiviteter og dermed udgør det et helt unikt, uberørt 4.000 årigt kulturlandskab, der stort set kun fortæller Inuit's historie i Vestgrønland, men som kun kan forstås i sammenhæng med de kulturhistoriske forløb på yderkysten.

Fra Maniitsoq og sydover ændrede Thule-kulturen karakter, fordi hundeslæden forsvandt og det åbne vand medførte en opprioritering af kajak-fangsten.

Mundtlige historier knytter grupperne fra Kangaamiut til Sarfartoq-Tasersiaq, hvortil transporten foregik via sejlads ind gennem Kangerlussuaq.

Der kan have været forbindelse for personer fra Maniitsoq og sydover gennem Kangerlussuatsiaq / Evighedsfjorden, og via forbindelsesdalen Ujaraannaq til Tasersiaq, hvor én af de helt store bopladser netop ligger ved Ujaraannaq's udmunding.

Nuuk-området er utroligt rigt på bopladser og anlæg fra Thule-kulturen, og der er usædvanligt rige muligheder for at koble mundtlig viden, lokal historie og fortidsminder sammen til en historie, der som minimum rækker tilbage til 1600-tallet.

Rensdyrjagt og de rige fedtstensforekomster var vigtige elementer i Thule-kulturens handelsnetværk. Der er foretaget en del udgravninger omkring Kangeq, men kun få længere inde i fjorden.

I undersøgelsesområdet er bopladserne primært knyttet til Tarsartuup Tasersua (6g) og nærliggende søer. Dette terræn er forholdsvist lavtliggende og let tilgængeligt uden særlige alpine træk. Der er ikke lange dale med forskellige typer anlæg. Der er nem og kort adgang fra fjorden til jagtområderne. Der har ikke været behov for at etablere midlertidige lejre eller komplicerede vardesystemer til at markere stier og ruter undervejs mellem fjord og indland. Vilårene for adgang og ophold er således helt anderledes end ved Tasersiaq. Samtidig er der et helt andet bosætningsmønster i Nuuk-området end ved Maniitsoq og Nuuk, da der eksisterer både en gruppe "fjord-boer" og en gruppe på yderkysten. Det ses heller ikke andre steder i Grønland. Relationen mellem indlandets bopladser og de to forskellige grupper i Nuuk-området er ukendt. Hvem udnyttede hvilke ressourcer og på hvilke tidspunkter af året? Dybtgående undersøgelser i indlandet vil have en chance for at kunne belyse denne væsentlige dynamik.

Kompleksiteten i anlægsformer og bopladsstrukturer synes ganske vist at være mindre. På et par pladser er der fundet de helt specielle kuppelformede stenhuse, som Aron fra Kangeq også afbilleder i en akvarel. Han skrev, at de var bygget for meget længe siden, hvilket antyder, at der på hans tid ikke var en konkret viden, der knyttede dem til Inuit. Deres oprindelse er fortsat uklar.

Thule-kulturen begyndte at opføre grave og enkelte er kendt. Der er dog langt færre grave, end man skulle forvente, men de kan ligge andre steder i terrænet. Det er primært de kystnære områder, der er kortlagt.

2.5 Europæisk periode

Hvalfangerne fik aldrig en fast landbase i Grønland. Den dansk/norske periode starter med Hans Egede's ankomst i 1721, hvor han slog sig ned på Håbets Ø og senere i Nuuk. Herefter sker en gradvis opbygning af den permanente, danske tilstedeværelse på Vestkysten. Med etablering af Kolonierne og disses behov for regelmæssig indhandling fra den grønlandske fangerbefolkning blev denne knyttet til Kolonien, Kirken og de europæiske varer. Den interregionale handel blev lokal, og befolkningen bevægede sig rundt i en årscyklus i ét distrikt; erhvervsmønstret blev tilpasset Handelens behov for bestemte produkter; etc.

I det tidlige 1900tal sker der ændringer i de sociale og økonomiske forhold, der medfører, at Inuit ikke længere flytter hele bopladsen ind i landet på sommer-

jagt. Den lette umiaq og den fine kajak går ud af brug til fordel for de tunge træbåde. Det "dybe" indland forlades, og jagtlejre etableres i højere grad på kysten. Det nye mønster for bopladser ved udnyttelsen af indlandets ressourcer kan dermed minde om det palæoeskimoiske.

Der er ikke konstateret særlige kulturminde, som specifikt er et produkt af Kolonitiden som fangsthytter, indhandlingslokaliteter, etc. Enkelte teltringe er mere rektangulære som efter stof-telte; i andre telte er der nu en "petroleums"-sten i midten: elementer, der røber nye tider.

Kolonitiden giver sig snarere til kende, fordi den fremtvinger ændringer i den sociale organisation, hvor bl.a. brugen af fælleshuse ("langhuse") med de mange familier ophørte i 1700tallet. Den påtvungne omlægning af samfundsstrukturen fra kerne-familier i multi-familieboliger til kerne-familier i en-familiehuse vil formentligt også kunne aflæses i den måde, bopladserne i Indlandet bruges på og placeres på i forhold til hinanden i løbet af 1700- og 1800tallet.

Andre ændringer er indførelsen af skydevåben, der ændrer vilkårene for jagten; sådanne ændringer sammen med fluktuationer i vildtbestande ændrer brugen af vardesystemer og enkeltpersoners skydeskjul.

Kristningen medførte formentligt en reduktion af begravelser i ikke-indviet jord.

3.0 Kort

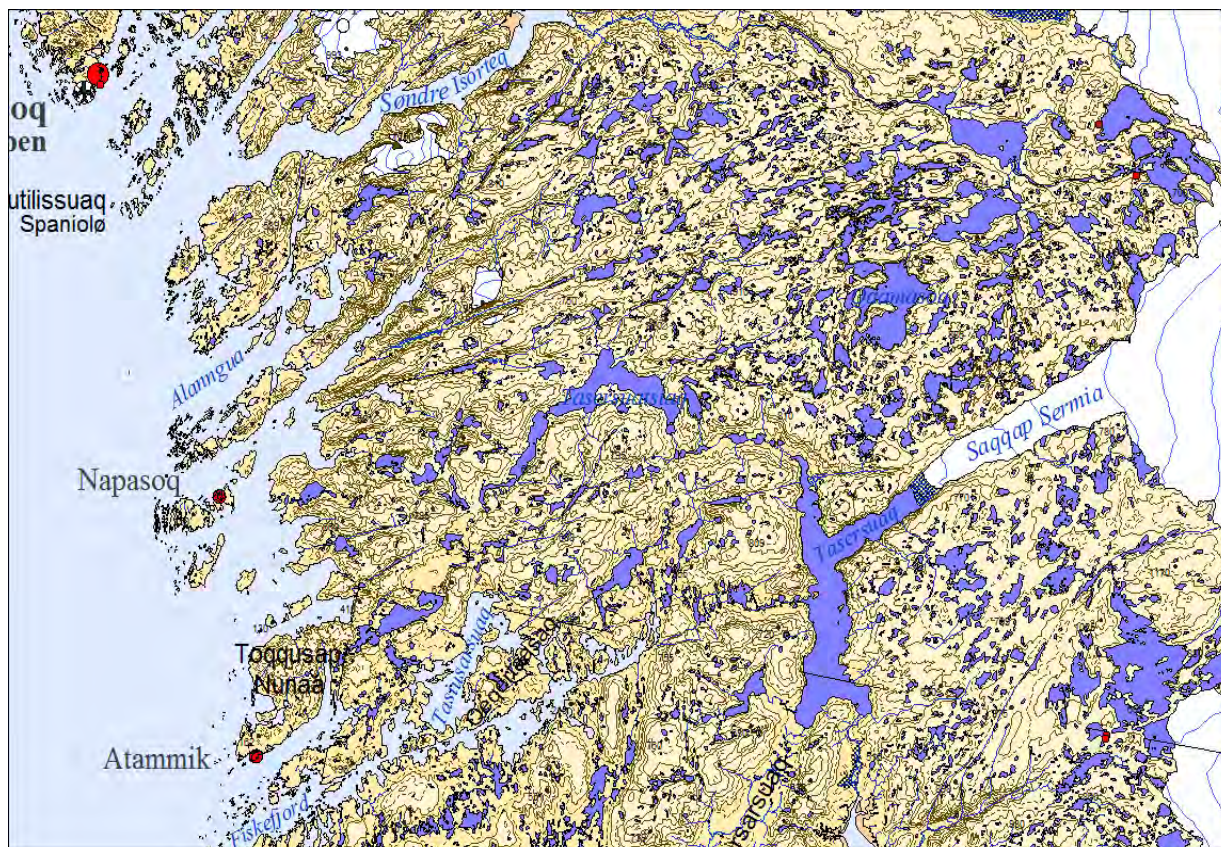

Fig. 5, Områderne Isuup Tasia (7d) og Tarsartuup Tasersua (6g)
Prik-kort med palæoeskimoiske pladser, c. 2.400 fvt. – 100 evt.

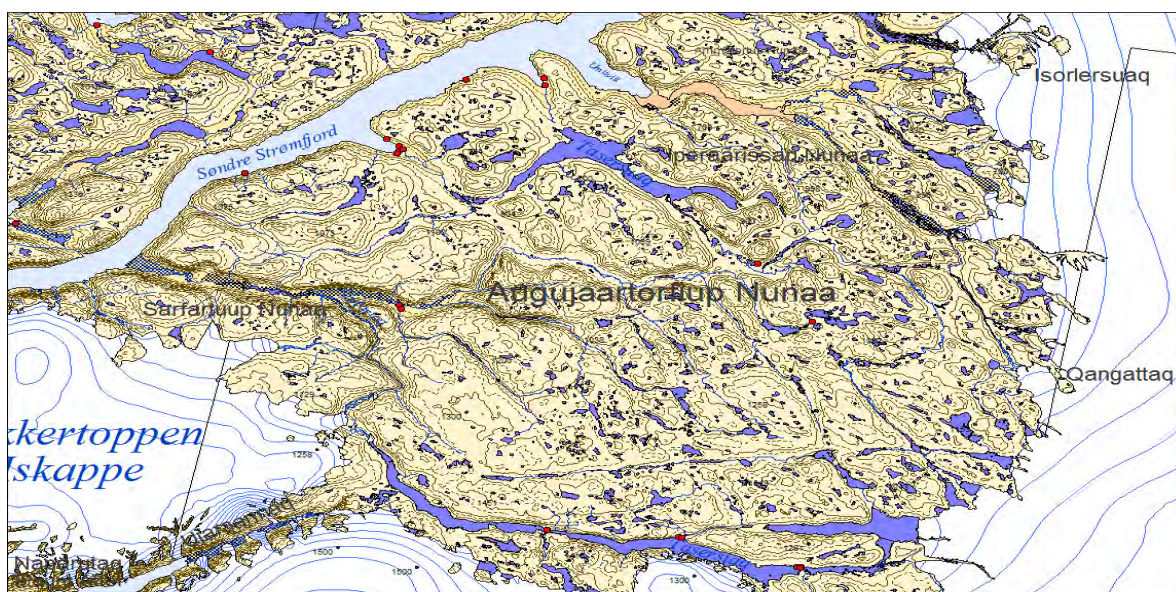

Fig. 1, Området Tasersiaq (7e).
Prik-kort med palæoeskimoiske pladser, c. 2.400 fvt. – 100 evt.

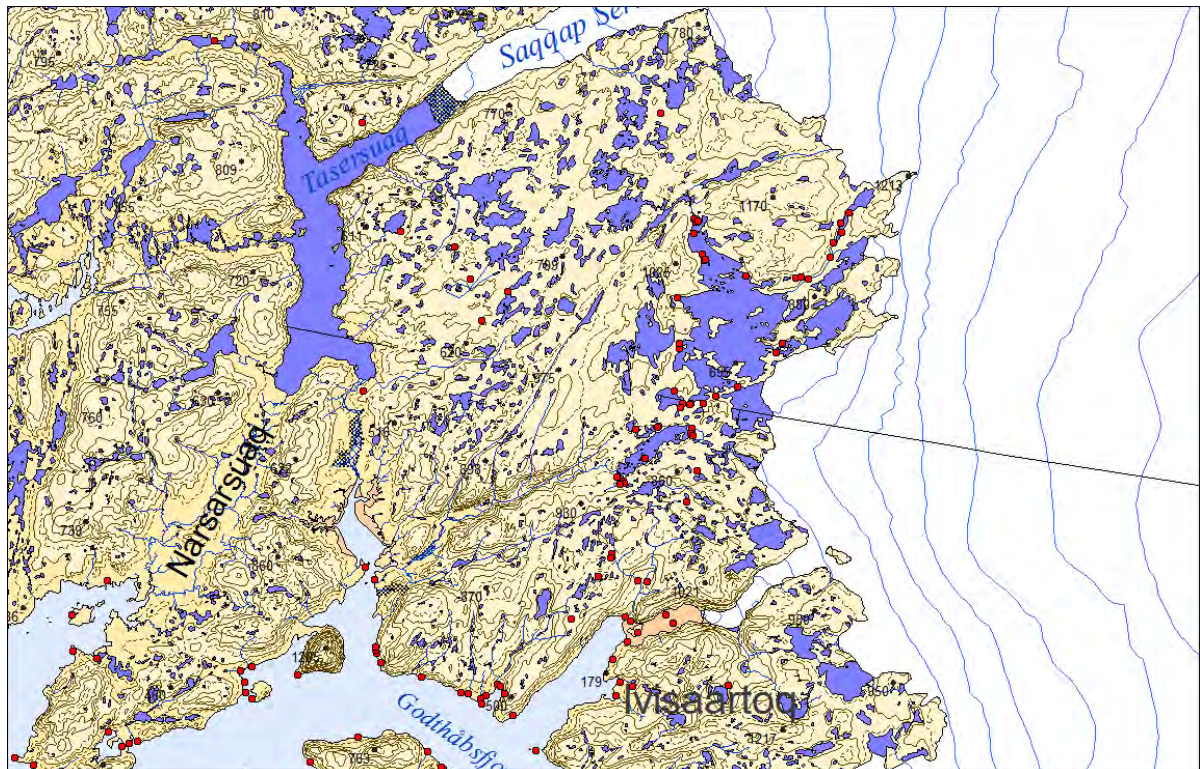

Fig. 2, Området Tarsartuup Tasersua (6g).
Prik-kort med Thule-kultur pladser, c. 1300 – 1900 evt.

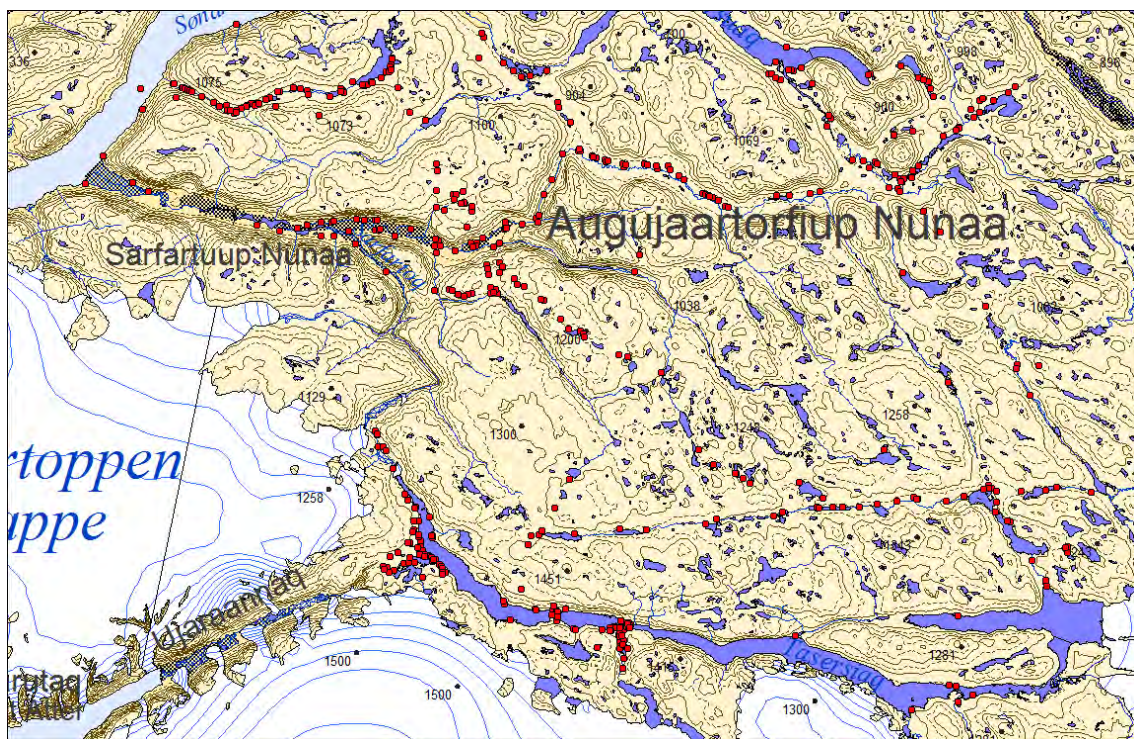

Fig. 3, Området Tasersiaq (7e) og Sarfatoq.
Prik-kort med Thule-kultur pladser, c. 1300 – 1900 evt.

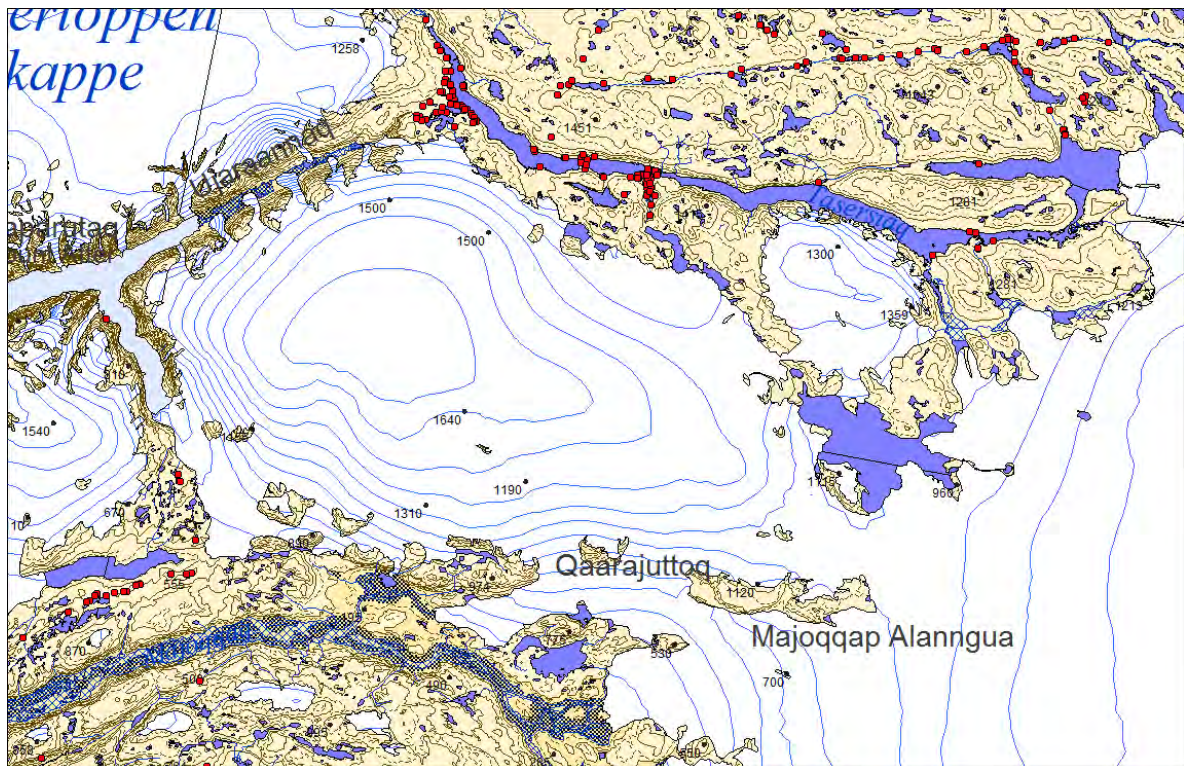

Fig. 4, Området ved Tasersiaq (7e) og sydover.

Prik-kort med Thule-kultur pladser, c. 1300 – 1900 evt. Den lange række røde prikker nederst t.v. er fundet under gennemgang af tracéen i sommeren 2009. De udgør den arkæologiske bekræftelse på beretninger fra folk i Maniitsoq om en jagtrute, der førte ind til et jagtterræn ved Indlandsisen og på nunatakkerne.